

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИ РАҚАМЛАШТИРИШДА БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯСИНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Рустамов Элдор Баратович

Мирзо Улугбек номидаги

Ўзбекистон миллий университети мустақил тадқиқотчиси

Мамлакатимизда молиявий-иқтисодий секторни замонавий талаблар асосида ривожлантириш, 2030 йилгача бўлган даврда корпоратив тузилмалар фаолиятини рақамлаштиришни босқичма-босқич жорий этиш, бу жараёнда замонавий молиявий моделлардан фойдаланиш орқали молиявий хавфсиз-ликни таъминлаш каби йўналишларда кенг қамровли мақсадли чора-тадбиралар амалга оширилмоқда. «Иқтисодиётнинг реал сектори корпоратив тузилмаларида ахборот тизимлари ва дастурий маҳсулотларни кенг жорий қилиш, корпоратив тузилмаларнинг молиявий бошқарувини замонавий телекоммуникация инфратузилмаси, алоқа технологияси, электрон тижорат ва дастурий таъминот бозорининг фаол иштирокчига айлантириш ҳамда рақамли иқтисодиётни ташкил этиш» [2] каби вазифалар белгиланган.

Корпоратив молиявий бошқарув жараёнида блокчейн технологиясининг амалда ишлаши жараёнига тўхталадиган бўлсак, тизимда иштирок этаётган иштирокчилар ўртасидаги алоқалар молиявий ташкилотлар – воситачиларни четлаб ўтган ҳолда электрон операцияларни амалга ошириш қобилиятига эга фуқоролараро тўлов тизимини яратиш тамойилларига таянилган ҳолда, бундай вазифани рақамли имзо ёрдамида қисман ҳал қилиш мумкин бўлсада, аммо бунда фақат икки томонлама сарф-харажатларни назорат қилувчи ишончли вакил бўлиши талаб этилар эди. Шунинг учун, марказлашмаган ечим, фуқаролараро тизимининг ғоялари ёрдамида, криптовалюта, математик қоидалар исботланган иш (Proof-of-

work) va tizim ishтирокчилари ўртасидаги операцияларни ўтказишнинг умумий қоидалари асосида тасвирланади. Бу ечим биткоиннинг блокчейни деб номланди.

Корпоратив молиявий бошқарув жараёнида блокчейн технологиясининг ишлаш тамойилларининг афзаллик томонларидан бири шундаки:

- тизимга жойланган ҳар қандай маълумот бир зумда тизимга уланган ҳар бир фойдаланувчи учун бир вақтда қўриш имкониятини бериш билан бир қаторда, мазкур юклатилган маълумотни сақланишини таъминлаш ёки уни ўчирилиб кетишини олдини олишга;
- маълумотлар базасини тақсимланиш жараёнида юқори даражадаги шаффофликни таъминлаш имкониятининг мавжудлиги;
- маълумотлар ва ахборотлар алмашунувида аниқ мақсадли кузатувни йўлга қўйиш имкониятининг мавжудлиги;
- маълумотларни сақлаш ва қайта ишлаш жараёнининг кам харажат талаб этиши;
- ахборотларни сақлаш муддатининг давомийлиги;
- маълумотларни қайта ишлаш, мақсадли тавсифлаш ва туркумлаш имкониятларининг мавжудлигидадир.

1- жадвал

**Блокчейн технологиясидан иқтисодиётнинг турли жабҳаларида
фойдаланиш имкониятлари таҳлили [3]**

Автомобил саноатида	Молиявий хизматлар кўрсатиш соҳасида	Турли даражадаги сайловларни ташқил этишда	Соғлиқни сақлаш соҳасида
------------------------	---	---	-----------------------------

		овоз бериш жараёнларида	
Мазкур соҳа хизматлари истеъмолчилари автоном автомобил уловларга нисбатан қисман эғалик қилиш хукуқини ва мулкни бошқариш хукуқидан фойдаланишда блок занжирли технологиядан фойдаланишлар и орқали вақт омили сарфи кескин камайтирилиши билан бир қаторда, уларга нисбатан сарфланадиган харажатлар миқдорини ҳам оптималлаштири	Молиявий ташкilotлар томонидан кўрсатиладиган молиявий хизматларнинг қисқа муддатларда тезроқ ва нисбатан кам маблағ сарфлаш эвазига турли даражадаги миллаардлаб суммадаги транзакцион пул ўтказмаларини бир зумда амалга ошириш ҳамда мазкур жараёнда операцияларни шаффофлик даражасини оширилишига	Турли даражадаги сайловларни ташкит этишда овоз бериш жараёнларида сайловчилар блок кодини қўллашлари орқали фуқаролар смартфон, планшет ёки компютер қурилмаси орқали овоз бериш имкониятига эга бўлиб, бу дарҳол ва аниқроқ натижаларни бериш имкониятини яратади. Бундан ташқари сайлов тизими шафофлигини таъминлашга, мониторингини ўз вақтида амалга	Турли даражадаги касалланган беморларнинг шифрланган тиббий маълумотларини махфийлигини таъминлаган ҳолда бир вақтнинг ўзида турли жойларда жойлашган мутахассислар иштирокида концилум ўтказиш имкониятининг мавжудлиги, беморнинг бутун ҳаёти давомидаги соғлиғи билан боғлиқ барча маълумотларни сақлаш ҳамда исталган муддатларда мазкур маълумотлардан

шга эришиш мумкин бўлади.	эришиш мумкин.	оширишга олиб келади	фойдаланиш мумкин бўлади.
------------------------------	-------------------	-------------------------	------------------------------

1-жадвал маълумотларида блокчейн технологиясидан иқтисодиётнинг турли жабҳаларида фойдаланиш имкониятлари келтирилган бўлиб, жумладан, молиявий хизматлар кўрсатиш соҳасида мазкур технологиядан фойдаланиш орқали молиявий ташкилотлар томонидан кўрсатиладиган молиявий хизматларнинг қисқа муддатларда тезроқ ва нисбатан кам маблағ сарфлаш эвазига турли даражадаги миллиардлаб суммадаги транзакцион пул ўтказмаларини бир зумда амалга ошириш ҳамда мазкур жараёнда операцияларнинг шаффофлик даражасини оширилишига эришиш мумкин.

Тизим иштирокчилари томонидан янги блокларни қўшилиши муайян тамойиллар асосида амалга оширилиб, мазкур белгилаб олинган тамойилларга ўзгартиришлар мос келмаса, тизим ўзгартиришларни автоматик равишда қабул қилмайди. Шунингдек ўзгартириш амалга оширилмоқчи бўлганини битимда иштирок этаётган ҳар бир иштирокчини огоҳлантиради. Бу эса опрецияларни ўта даражада шаффоф ҳамда белгилаб олинган тамойилларга тўла тўқис амалга оширилишини таъминлашга хизмат қилади. Бундан ташқари технологиянинг бу тарзда ишлаши блокчейн хавфсизлигини оширишни таъминлашга ҳам хизмат қилади.

Бугунги кун амалиётида корпоратив молиявий бошқарув жараёнида блокларнинг занжирига яна иккита янги блок қўшилди [5]:

- бажарилган операцияларни, ишларни тасдиқлаш (Proof-of-work, ёки PoW);
- бажарилган операциялар ва ишларда улушни тасдиқлаш (Proof-of-stake ёки PoS).

Хулоса қилиб айтганда, бугунги кунда рақамли иқтисодиётни ташкил этишнинг асосий бош талаби бу корпоратив молиявий бошқарув жараёнида

блокчейн технологиясига жадал суръатлар билан ўтиш ҳамда мазкур йўналишда тегишли чора тadbirlарни амалга ошириш ҳисобланади.

Адабиётлар/Литература/Reference:

1. Куницына Н.Н. Электронные деньги: платежный инструмент или технология // Актуальные вопросы современной экономики в глобальном мире. 2018. № 8. С. 126–129.
2. Милевский А.С. Эконометрика. М., 2017. 207 с.
3. Ратникова Т.А., Фурманов К.К. Анализ панельных данных и данных о длительности состояний. М., 2014. 373
4. Ратникова Т.А (2006.) Введение в эконометрический анализ панельных данных // Экономический журнал Высшей школы экономики. Т. 10, № 2. С. 267–316.
5. Norov, A. (2020). TIJORAT BANKLARINING KREDIT PORTFELINI DIVERSIFIKACIYALASH ORQALI RISK DARAJASINI KAMAYTIRISH YO'LLARI. Scientific Research Archive, 1(23). Retrieved from <https://tsue.scienceweb.uz/index.php/archive/article/view/2709>
6. Shomurotova, S. X., Farmonova, S. B., Kamolova, N. I., & Movlonova, S. A. (2020). Improving the Methodology of Teaching the role of metals in Biochemical Processes using Pedagogical Technologies. *Engineering a Management Test*, 83, 26638-26645.
7. Махмудов, С. (2022). TIJORAT BANKLARI AMALIYOTLARINING EKONOMETRIK TAHLILINI BAHOlash. Iqtisodiyot Va ta'lim, 23(2), 354–361. https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss2/a480
8. Akmal Ruzimatovich Norov, Umida Xamidullayevna Elbusinova, Anvar Ruzimatovich Norov, Luiza Mansurovna Mirpulatova, & Husniddinjon Mo'ysin o'g'li Akbarov. (2022). THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF COMMERCIAL BANKS. *Academicia Globe*:

Inderscience Research, 3(04), 507–515.
<https://doi.org/10.17605/OSF.IO/AQZB6>

9. Sh. B. Formanova. (2021). Application of Pedagogical Technologies to the Topics of the Metals Department. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 5499–5509. Retrieved from <https://annalsofrscb.ro/index.php/journal/article/view/3118>

10. Махмудов, С. (2022). ИҚТИСОДИЙ ТИЗИМДА ЛОГИСТИКА СОҲАСИНИНГ РОЛИНИ БАҲОЛАШ. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 23(4), 296–307. https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss4/a600

11. Махмудов, С. (2023). ЛОГИСТИКА КОРХОНАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ РЕСУРСЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МАНБАЛАРИНИНГ ТАҲЛИЛИ. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(1), 344–351. https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss1/a53

12. Norov, A. R. ., Yuldashev, J. A. ., Sattorova, N. G. qizi ., Turgunova, K. S. kizi ., & Ibragimov, I. K. . (2022). The Role of the Foreign Exchange Market in Ensuring the Stability of the National Currency in the Country. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 20-27. Retrieved from <http://sjii.indexedresearch.org/index.php/sjii/article/view/207> More Citation

13. Bobonazarovna, Formanova S., and Nabiyeu A. Abduhamidovich. "Development of Mathematical Literacy in Chemistry Lessons." *European Scholar Journal*, vol. 2, no. 3, 2021, pp. 97-99.

14. Akmal Ruzimamatovich Norov, Nodir Muratovich Shamsiyev, Anvar Ruzimamatovich Norov, Fayozjon Farxod ugli Rakhmatullaev, & Muzrof Yusup ugli Xolbozorov. (2022). Issues of Improving the Operations of Commercial Banks in the Securities Market . *Indonesian Journal of Innovation Studies*, 18. <https://doi.org/10.21070/ijins.v18i.645>

